

HÍVES TAMÁS

Korai iskolaelhagyás kontra reziliencia

Széljegyzetek az Arany János Programok kutatásának margójára

Magyarországon 70 intézmény részvételével évtizedek óta működik az Arany János Program, melynek célja a hátrányos helyzetű tanulók középfokon való előrehaladásának támogatása, a korai iskolaelhagyás megelőzése, továbbá a diákok társadalmi mobilitásának elősegítése. Egy átfogó kutatási program keretében a Pécsi Tudományegyetem, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet és az Emberi Erőforrások Minisztériuma együttműködésében vizsgálja az Arany János Program sikerességét. Ezen belül a kutatás fel kívánja tárni a programban résztvevő tanulók rezilienciájának kialakulását és az inkluzív környezet összefüggéseit. A tanulmány ismerteti az Arany János Program három alprogramjának céljait, kitér a kutatási előzményekre, majd bemutatja alprogramonként a résztvevő intézmények területi elhelyezkedését, intézményhálózatát. Statisztikai adatok segítségével tárja fel az alprogramok lefedettségének területi egyenetlenségeit. A vizsgálat eredményei szerint különösen egyenlőtlen a Kollégiumi-Szakközépiskolai Program, mely csak néhány megyében és csak a Dunától keletre működik, miközben ez az alprogram éri el leginkább a sokszoros hátránnyal küzdőket, elsősorban a roma/cigány tanulókat. A tanulmány a területi elemzés mellett összefoglalja az egyes alprogramok megvalósításának szakmai-tartalmi kereteit és az elmúlt öt év tanulói létszám-változásait, valamint az évenkénti monitorozás alapján néhány főbb jellemzőjét. Végezetül említést tesz a kutatás további menetéről és várható eredményeiről.

Kulcsszavak: hátrányos helyzet, Arany János Programok, oktatáspolitikai, területi elemzés

Bevezetés

2017-2018-ban valósul meg az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, valamint a Pécsi Tudományegyetem Wlislócki Henrik Roma Szakkollégium együttműködésével az a kutatás, mely a Magyarországon 2000 óta működő Arany János Programok (AJTP, AJKP, AJKSZP) átfogó vizsgálatát tűzte ki célul. A kutatás fókuszában a hátrányos helyzetű, valamint a roma/cigány közösségekből érkező fiatalok személyes sorsának alakulása, továbbá a tanulói sikeresség (reziliencia megléte) és a támogató programok (inkluzív környezet) összefüggéseinek feltárása áll.

A háromoldalú együttműködés több szempontból is indokolt. Az EMMI mint az AJP szakmai felelőse, előzetesen már rendelkezik számos olyan AJP-re vonatkozó adattal, jelentéssel, melyek a rendszerszintű elemzéshez elengedhetetlenek. Az OFI kutatói évek óta végeznek különböző vizsgálatokat az AJP tudományos nyomon követésére. A PTE roma szakkollégiumában jelen vannak olyan kutatók és volt AJP-s hallgatók, akik különösen elhivatottak és érintettek e vizsgálati témakör iránt.

A kutatócsoport a tervek szerint makro-statisztikai elemzéseket és térstatisztikai ábrá-

zolásokat valósít meg, továbbá összegyűjtik és reflektíven feldolgozzák a témában eddig született tudományos kutatásokat, forrásokat. E mellett kérdőíves adatfelvétel történik valamennyi AJP-s diákot megszólítva, valamint fókuszcsoporthoz és életút interjúk kerülnek rögzítésre végzős és már végzett, az AJP-s diákokkal az ország 41 helyszínén. A terepmunka során strukturált interjú készül AJP-s intézményekben (kollégium) a helyi program felelősével. A terepmunka feldolgozása, a kérdőíves lekérdezés kiértékelése, az előzetes kutatási eredmények és a statisztikai elemzések együttesen segítik a témára való komplex rálátást. A kutatás lezárásaként a PTE által kiadott kötet ad majd számot az eredményekről.

Arany János Programok

Az Arany János Programok céljait tekintve illeszkedik a hátránykompenzáló oktatási szolgáltatási körbe, melyet a középfokú intézmények hálózati pontjain összesen 70 gimnázium, szakgimnázium, szakközépiskola és kollégium valósít meg – országos kiterjedtséggel. Egyedülálló abban, hogy kormányzatokon átívelő módon képezi a köznevelés részét, több mint másfél évtizedes működésével létjogosultságát bizonyítva. A korai iskolaelhagyás megelőzésében az Arany János Programokat működtető intézmények több szempontból is fontos szerepet töltenek be. Célcsoportjuk a korai iskolaelhagyásban veszélyeztetett tanulói körből – hátrányos helyzetű diákok – kerül ki, közöttük legjelentősebb a lemorzsolódás, ami megalapozza a korai iskolaelhagyást, melyet bár a statisztika 18-24 éves korcsoportra vonatkoztat, de valójában hamarabb, legtöbbször már középfokon bekövetkezik (MÁRTONFI, 2013). Kipróbált és bevált, preventív és beavatkozó tevékenységeik – intézményi és tanulói szinten –, adaptálható jó gyakorlattá válhatnak a köznevelés egészében. A kutatás során a korai iskolaelhagyás oktatáspolitikai kontextusába (IMRE, 2014a; 2014b; 2014c; 2016, FEHÉRVÁRI, 2015), valamint a reziliencia (RAYMAN – VARGA, 2015), az inklúzió (VARGA, 2015) és az interszekcionalitás (SEBESTYÉN, 2016) fogalomkörébe helyezzük az Arany János Programok rövid bemutatását. Megelőlegezve azt a jelenleg zajló országos kutatást, mely a Pécsi Tudományegyetem Wlisko Henrik Roma Szakkollégium és az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet együttműködésében folyik és amely az Arany János Programok mibenlétét (intézményi inkluzivitás) és hatását (tanulói reziliencia) vizsgálja (VARGA, 2015).

Arany János Programok előzményei

Az Arany János Programok kezdetektől kiemelt figyelmet kaptak, és számtalan vizsgálat követte nyomon a megvalósítást, adott számot a szakmai eredményekről. Az alábbiakban tematizálva emelünk ki közülük néhányat.

A programindítás kezdete óta érzékeny kérdés, hogy kiket céloz a program. 2000-ben az 5000 főnél kisebb lélekszámú településen élő tehetséges diákokat rangos városi gimnáziumok AJTP előkészítő osztályaiba felvéve indult a Tehetség gondozó Program (AJTP). Már az első évek szakpolitikai vitái és kutatási adatai rámutattak arra, hogy bár hátránykompenzálás érdekében rendeltek jelentős forrásokat a programműködtetéshez, azonban a bevont tanulók körében a szegény, iskolázatlan családokban felnövő tanulók csak kis mértékben jelennek meg (FEHÉRVÁRI – LISKÓ, 2006a). A programműködtetés első öt évét követően Fehérvári és Liskó országos kutatásának egyik fő fókuszja a bevont diákok jellemzőinek feltárása volt (FEHÉRVÁRI – LISKÓ, 2006b). Megállapították, hogy a diákok társadalmi réteghelyzetük alapján heterogének. Leggyakrabban (70%) a kistelepülési származásuk okozza a hátrányukat, jellemző a csonka (30%) és a nagycsaládos (50%) környezet, illetve sokuknak (50%) a szülei nem tudnak a munkaerőpiacon elhelyezkedni

alacsony végzettségük miatt. Csak kevés (4%) roma/cigány tanulót találtak 2005-ben a kutatók. Mindezek alapján azt a megállapítást tették, hogy „az Arany János Programnak az utóbbi években tapasztalható változások ellenére sem sikerült elérnie a leghátrányosabb társadalmi rétegeket.” (FEHÉRVÁRI – LISKÓ, 2006b:70) A 2003-ban indított, majd 2004-ben és 2005-ben bővített Kollégiumi Programot (AJKP) külön vizsgálva azt találták, hogy szerkezetében, koncepciójában és célcsoportjában is eltér a Tehetséggondozótól. Az AJKP-ban 2005-ben résztvevő tanulók 89 %-a halmozottan hátrányos helyzetű volt és több mint fele roma/cigány diák. A 2006-ban indított Kollégiumi-Szakközépiskolai Program (AJKSZP) méginkább a leghátrányosabb rétegekből és térségekből kívánta megszólítani és a közép-fokon segíteni a diákokat. (FEHÉRVÁRI, 2008) Az AJP célcsoport-lehatárolása szinte évről-évre változott, azonban a 3 alprogram diákjainak családi háttere jelenleg is különbözik. Az AJTP-ből kikerülő iskolázottsága 1-2 lépcsőfokkal haladja meg szüleikét, míg az AJKP és AJKSZP-ben a leghátrányosabb helyzetűek tanulnak, számukra a legfőbb cél, hogy befejezzék középfokú végzettségük legyen, szakmát kapjanak. (FEHÉRVÁRI, 2015:38).

Szintén fontos kérdéskör a finanszírozás. Az indítás első két évében pályázati forrásból, majd normatív finanszírozással támogatták a programot. 2014-ben a 3 alprogram iskolai finanszírozása azonos volt (315E/fő/év), a kollégiumi normatíva pedig rászorultság szerint differenciált: AJTP 420E, AJKP 630E, AJKSZP 700E/fő/év. (FEHÉRVÁRI, 2015:21) A programok 2006-os és 2009-es hatásvizsgálata szerint a támogatást az intézmények főként a tanulók szociális támogatására használták, másodsorban a diákokkal kapcsolatos szolgáltatások bővítésére fordították, és a harmadik helyen a technikai fejlesztés és szolgáltatások minőségének növelése állt. Legkevesebb forrás a pedagógusbérre és a többletmunka kifizetésre jutott ebben az időszakban, azonban 2011 után ez a tétel némiképp növekedett. (FEHÉRVÁRI, 2013:37) Az utóbbi öt év oktatási rendszerben történő átalakításai (pedagógus életpálya, állami fenntartás, fenntartóváltások, szakmai irányítás átalakítása) bizonytalanra tették a programfinanszírozást, és ez erőteljesen hatott a szakmai működtetésére is. Finanszírozási szempontból érdekes az AJTP költség-haszon elemzése, mely szerint a programra fordított többletbefektetés már akkor megtérül, ha minden ötödik diák a program hatására szerez diplomát. (CSENGÖDI, 2015:73)

Ki kell térni a program szakmai tartalmára is – a teljesség igénye nélkül. A programok jogszabályban rögzített (ld. következő fejezet) tartalmi elvárások szerint működnek és az elmúlt 17 év fejlesztéseinek egy része hozzáférhető. A programban dolgozók számára éves konferenciák, szakmai műhelyek teremtenek lehetőséget a horizontális tanulására, illetve a jó gyakorlatok megosztására. Kiadványok is születtek a program fejlesztéséhez kapcsolódóan. Így például önismereti foglalkozásgyűjtemény (PÁSKUNÉ, 2006), illetve helyi jó gyakorlatokat bemutató tematikus folyóirat szám (Új Pedagógiai Szemle, 2010). Mindemellett várat magára még a számtalan, inkluzív tanulási környezet működését garantáló helyi gyakorlat modellé építése és közzé tétele, amelyek az AJP egyes pontjain sikeresen járulnak hozzá a hátrányos helyzetű tanulók lemorzsolódásának megakadályozásához, rezilienciájuk kialakításához.

Szakmai, tartalmi és jogi keretek

Az Arany János Programok megvalósításának szakmai-tartalmi kereteit előíró, a támogatás felhasználásának feltételeit szabályozó dokumentumok listája

1. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény;
2. Az emberi erőforrások miniszterének a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelete;

3. A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet 7. számú mellékletének „Kerettanterv az Arany János Tehetséggondozó Programja 9. évfolyamának tantárgyai és a 9–12. évfolyam önismeret és tanulásmódszertan/kommunikáció tantárgyak oktatásához”, valamint „Kerettanterv az Arany János Kollégiumi Programjának 9. előkészítő évfolyama számára” című részei;
4. A Kollégiumi nevelés országos alapprogramjának kiadásáról szóló 59/2013. (VIII. 9.) EMMI rendelet 4., 5. és 6. számú melléklete;
5. A 2017. évi támogatás tekintetében
  - a) az Arany János Tehetséggondozó Program, az Arany János Kollégiumi Program és az Arany János Kollégiumi-Szakiskolai Program támogatásainak szabályairól szóló 13/2015. (IV. 16.) EMMI utasítás a tankerületi központok által fenntartott intézményekre vonatkozóan
  - b) a nem állami intézmények vonatkozásában az Emberi Erőforrások Minisztériuma meghívásos pályázata alapján az EMMI és a Programot megvalósító intézmény, illetve fenntartója között létrejött támogatási szerződés
6. A 2017/2018. tanév rendjéről szóló 14/2017. (VI. 14.) EMMI rendelet;
7. Az Emberi Erőforrások Minisztériumának pályázati felhívásai 8. évfolyamos tanulók számára az Arany János Tehetséggondozó Programban, az Arany János Kollégiumi Programban, illetve az Arany János Kollégiumi-Szakközépiskolai Programban való részvételre a 2018/2019-es tanévben (megjelenés dátuma: 2017. szeptember 12.)

Arany János Programok tanulói köre

A három alprogramba bevonható tanulói kör mindegyikébe hátrányokkal küzdők tartoznak, azonban a hátrányok mértéke szempontjából különböznek az egyes alprogramok. A bemeneti feltételek tekintetében a legmegengedőbb a Tehetséggondozó alprogram, szigorúbb feltételeket vár el a Kollégiumi alprogram és a leginkább halmozódó hátrányok a Kollégiumi-Szakközépiskolai alprogramba bekapcsolódó diákokat jellemzik. Mindhárom alprogramba olyan tanulók jelentkezhetnek, akik tanulói jogviszonyban állnak, és a középiskola kilencedik évfolyamára jelentkeznek abban a tanévben, amelyben a pályázat meghirdetésre került. Az egyes alprogramba való felvétel feltételei a programműködtetés során többször változtak, az alábbi részletek a 2017-ben kiírt Tanulói pályázatokban olvashatók. (melléklet, 7. pont)

Az Arany János Tehetséggondozó Programba (AJTP) felvehetőek mindazok, akik a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) szerint hátrányos helyzetűek. Szintén jogosult a felvételre az a tanuló, akinek a szülője vagy gyámja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezett. A felvétel feltétele lehet a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága is, ha legalább 12 hónapig álláskeresőként volt nyilvántartott. Szintén beléphet a programba a tanuló, ha szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben él, vagy olyan lakáskörülmények között, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek. Felvehető a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő tanuló, illetve a gyermekvédelmi szakellátás otthont nyújtó ellátási formájában részesülő átmeneti nevelésbe vettek és ideiglenes hatállyal elhelyezettek. Beléphetnek a programba a gyermekjóléti szolgálat Gyvt. 40. §-a szerinti rászorultak.

Az Arany János Kollégiumi Programban (AJKP) részt vehet az a tanuló, aki Gyvt. szerint hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű. E mellett bevonhatók a gyermekvédelmi szakellátás otthont nyújtó ellátási formájában részesülő nevelésbe vett vagy ideiglenes

hatállyal elhelyezett diákok. Felvehető az is, akik törvényes felügyeletét ellátó szülője önkéntes nyilatkozata szerint a tankötelezettség beállításának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen, de rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultsága nem állapítható meg. A felvétel feltétele lehet a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosultság mellett, ha a szülők egyike a tankötelezettség beállításának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen, a másik szülő pedig legfeljebb szakképesítéssel rendelkezik. Felvehető az is, aki rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül és lakóhelye – a családsegítő szolgáltatás vagy a gyermekjóléti szolgálat által végzett környezettanulmány alapján – az egészséges fejlődéshez szükséges feltételeket nem biztosító, elégtelen. A Kollégiumi programba bevonhatók az árva és a gyermekjóléti szolgálat javaslata alapján rászorult tanulók is.

Az Arany János KollégiumiSzakközépiskolai Programban (AJKSZP) elsősorban a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók vehetnek részt. Felvehető még azok a diákok, akik rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát a jegyző megállapította és a törvényes felügyeletét ellátó szülő a tankötelezettség beállításának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen. Szintén elégséges feltétel a programban való részvételre, ha az adott tanuló a gyermekvédelmi szakellátás otthon nyújtó ellátási formájában részesülő átmeneti nevelésbe vett, vagy a programba történő jelentkezés időpontjában ideiglenes hatállyal elhelyezett.

Intézmények

1. térkép – Arany János Programok elhelyezkedése
Forrás: EMMI, Szerk.: Híves T. 2018.

Az 1. térképen láthatjuk, hogy az AJTP országos lefedettséggel működik. 4 megyében két helyszínen érhető el AJTP, míg a többi megyében 1-1 helyen. Pest megyében nincs AJTP-s intézmény, csak Budapesten. Az AJKP az ország dél-nyugat, észak-keleti tengelyén található. Kivételt képez Hódmezővásárhely, mely a dél-alföldi térség diákjait vonja be az AJKP-ba. Az AJKSZP minden intézménye a Dunától keletre található. Az egyes alprogramot működtető intézmények elhelyezkedése magyarázható a program létrejöttének, fejlődésének történetiségével, illetve a hátrányos helyzetű csoportok és térségek társadalomföldrajzi helyzetével (Híves, 2015). A programok 2017-es monitorozása feltárta, hogy a változó oktatáspolitikai feltételek és tanulói igények alapján bizonyos helyeken az AJTP visszaszorul, míg a másik két program, különösen az AJKSZP, földrajzi kiterjesztése egyre indokoltabb lenne.

Az 1. táblázatban láthatók az egyes alprogramokban érintett intézmények, melyeket sokszínűség jellemez profiljuk, fenntartóik, összetettségük, méretük szempontjából is. Az Arany János Programokban résztvevő 70 köznevelési intézmény negyede (18) többcélú: a középfokú oktatás mellett kollégiumot is működtet. Az intézmények közül 30 gimnáziumi, 13 szakgimnáziumi, 22 pedig szakközépiskolai képzést (is) folytat.

Fenntartói szempontból a tankerületi központhoz (TK)¹ tartozik az intézmények több mint fele (40), egyházi fenntartásban van 4 intézmény, a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) szakképzési centrumai 19 intézménnyel vesznek részt a programban, a Földművelésügyi Minisztérium (FM) 4 AJP-s intézményt tart fenn. Egyéb fenntartású (alapítvány, nonprofit kft, zrt.) 3 intézmény. Az AJTP-s intézmények 85%-a tankerületi központhoz tartozik és csak 5 egyéb fenntartású intézmény van. Az NGM fenntartás az AJKSZP-ben felülreprezentált, ami érthető a szakképzettség megszerzését célzó alprogram esetén. Az AJKP-ban minden fenntartótípus megtalálható. A monitori jelentés szerint az elmúlt évek – esetenként többszöri – fenntartóváltása sok nehézséget jelentett az intézmények számára a program működtetésében.

Az AJP-ben érintett iskolákban összesen közel 40000 tanulnak, ez közel 10%-a a közép-fokon nappali rendszerben lévőknek. Köztük találjuk a 3 AJP-s alprogram 4132 diákját. Az arányok intézményenként eltérnek, pl. az AJTP-s gimnáziumok több mint felében a tanulók egynegyede, egyötöde AJP-s diák, míg az AJKSZP-s iskolákban csak töredéknyien vannak. Az összesen adatsorban nem szerepelnek azok az AJP-s diákokkal együtt lakó kollégisták, akik más középiskolákban tanulnak, így vélhetően még magasabb az AJP-vel közvetetten találkozó diákok száma. A monitori vizsgálat szerint az AJP-s fejlesztések eredményei – különböző mértékben és jórészt spontán módon – továbbgyűrűznek a nem AJP-s diákok osztályaiba, csoportjaiba is. Különösen igaz ez a kollégiumokra, így célszerű lenne a disszeminációt szervezetté tenni – első lépésben az AJP-ben érintett intézményekben.

Program	Település	Intézménynév ²	Fenntartó	Tanulólétszám	
				Összes ³	AJP ⁴
AJTP	Balassagyarmat	Balassagyarmati Balassi Bálint Gimnázium	TK	542	120
		Madách Imre Kollégium	TK	--	
AJTP	Bonyhád	Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Általános Iskola	Egyház	662	133
AJTP	Budapest	Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Puskás Tivadar Távokzlési Technikum Infokommunikációs Szakgimnáziuma	NGM	976	34
		Táncsics Mihály Tehetségondozó Kollégium	TK	--	
AJTP	Debrecen	Tóth Árpád Gimnázium	TK	1079	157
		Gulyás Pál Kollégium	TK	--	

AJTP	Eger	Egri Szilágyi Erzsébet Gimnázium és Kollégium	TK	682	162
AJTP	Eger	Neumann János Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium	Alapítvány	940	167
AJTP	Győr	Révai Miklós Gimnázium és Kollégium	TK	790	68
AJTP	Kaposvár	Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium	TK	630	138
		Kaposvári Klebelsberg Középiszkolai Kollégium	TK	--	
AJTP	Kecskemét	Kecskeméti Katona József Gimnázium	TK	711	65
		Kecskeméti Táncsics Mihály Középiszkolai Kollégium	TK	--	
AJTP	Kisvárd	Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium	TK	846	156
AJTP	Kőszeg	Jurisich Miklós Gimnázium és Középiszkolai Kollégium	TK	409	65
AJTP	Mezőberény	Mezőberényi Petőfi Sándor Evangélikus Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium	Egyház	541	160
AJTP	Miskolc	Földes Ferenc Gimnázium	TK	794	84
		Miskolci Petőfi Sándor Középiszkolai Fiúkollégium Teleki Tehetséggondozó Kollégium Tagintézménye	TK	--	
AJTP	Nyíregyháza	Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium	TK	628	161
AJTP	Pápa	Türr István Gimnázium és Kollégium	TK	566	137
AJTP	Pécs	Pécsi Leőwey Klára Gimnázium	TK	671	139
		Pécsi Kodály Zoltán Kollégium	TK	--	
AJTP	Sárospatak	Sárospataki Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium	TK	562	151
AJTP	Szeged	Szegedi Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium	TK	793	117
		Szeged Városi Kollégium	TK	--	
AJTP	Székesfehérvár	Székesfehérvári Teleki Blanka Gimnázium és Általános Iskola	TK	647	143
		Székesfehérvári József Attila Középiszkolai Kollégium	TK	--	
		Székesfehérvári József Attila Középiszkolai Kollégium Nemes Nagy Ágnes Kollégium Tagintézménye	TK	--	
AJTP	Szolnok	Varga Katalin Gimnázium	TK	595	140
		Szolnok Városi Kollégium	TK	--	
AJTP	Tata	Eötvös József Gimnázium és Kollégium	Zrt.	669	102
AJTP	Veszprém	Lovassy László Gimnázium	TK	612	55
		Veszprémi Középiszkolai Kollégium	TK	--	
AJTP	Zalaegerszeg	Zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium	TK	685	51
		Zalaegerszegi Városi Középiszkolai Kollégium	TK	--	
AJKP	Bakta-lórántháza	Vay Ádám Gimnázium, Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium (4 tagintézmény)	FM	727	128
AJKP	Hajdúböszörmény	Széchenyi István Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakgimnázium, Szakközépiszkola és Kollégium	FM	376	100
AJKP	Hódmező-vásárhely	Hódmezővásárhelyi Szakképzési Centrum Cseresyés Kollégiuma	NGM	--	88
		Németh László Gimnázium, Általános Iskola	TK	457	
AJKP	Ibrány	Ibrányi Móríc Zsigmond Gimnázium Szakgimnázium és Kollégium	TK	171	48
AJKP	Nagykanizsa	Nagykanizsai Szakképzési Centrum Cserháti Sándor Szakképző Iskolája és Kollégiuma (10 tagintézmény)	NGM	1851	85
		Nagykanizsai Szakképzési Centrum Zsigmondy Vilmos Műszaki Szakképző Iskolája	NGM	--	

AJKP	Ózd	Ózdi József Attila Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium	TK	357	40
		Ózdi Szakképzési Centrum Gábor Áron Szakképző Iskolája	NGM	110	
AJKP	Pécs	Gandhi Gimnázium, Kollégium és AMI	Közhasznú Nonprofit Kft.	149	133
AJKP	Püspök-ladány	Karacs Ferenc Kollégium	TK	--	110
		Berettyóújfalui Szakképzési Centrum Karacs Ferenc Gimnáziuma, Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája	NGM	826	
AJKP	Salgótarján	Salgótarjáni Szakképzési Centrum Borbély Lajos Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma (8 tagintézmény)	NGM	1964	73
	Bátony-terenye	Nógrád Megyei Váci Mihály Gimnázium	TK	102	
AJKP	Szekszárd	Szekszárdi I. Béla Gimnázium, Kollégium és Általános Iskola	TK	376	96
AJKP	Török-szentmiklós	Bercsényi Miklós Katolikus Gimnázium és Kollégium, Általános Iskola, Óvoda	Egyház	328	78
AJKSZP	Hajdú-böszörmény	Széchenyi István Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakgimnázium, Szakközépiskola és Kollégium	FM	708	57
		Berettyóújfalui Szakképzési Centrum Veress Ferenc Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája (2 tagintézmény)	NGM	216	
AJKSZP	Kiskunfélegyháza	Kiskunhalasi Szakképzési Centrum Kiskunfélegyházi Kossuth Lajos Szakképző Iskolája és Kollégiuma (4 tagintézmény)	NGM	1039	78
		Kiskunfélegyházi Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakgimnázium, Szakközépiskola és Kollégium	FM	565	
AJKSZP	Nyírbátor	Mátészalkai Szakképzési Centrum Bethlen Gábor Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája és Kollégiuma	NGM	487	68
AJKSZP	Salgótarján	Salgótarjáni Szakképzési Centrum Borbély Lajos Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma (8 tagintézmény)	NGM	1964	49
		Salgótarjáni Szakképzési Centrum Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája és Szakiskolája	NGM	--	
AJKSZP	Szeged	Szegedi Városi Kollégium (Fodor József Tagintézmény)	TK	--	54
		Szegedi Szakképzési Centrum Móravárosi Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája (22 tagintézmény)	NGM		
		Szegedi Szakképzési Centrum Krúdy Gyula Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Turisztikai Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája	NGM		
		Szegedi Szakképzési Centrum József Attila Általános Iskolája és Szakképző Iskolája	NGM	5773	
		Szegedi Szakképzési Centrum Kossuth Zsuzsanna Szakképző Iskolája	NGM		
		Fodor József Élelmiszeripari Szakképző Iskola	NGM		
AJKSZP	Szolnok	Szolnok Városi Kollégium	TK	--	66
		Szolnoki Műszaki Szakképzési Centrum (6 tagintézmény)	NGM	1865	
		Szolnoki Szolgáltatási Szakképzési Centrum (16 tagintézmény)	NGM	1860	
AJKSZP	Vásárosnamény	Babus Jolán Középsiskolai Kollégium	TK	--	76
		Lónyay Menyhért Baptista Szakgimnázium és Szakközépiskola	Egyház	559	

1. táblázat – AJP-t működtető intézmények

Programok

Az időben elsőként (2000-ben) elindított Tehetséggondozó alprogram működik a legtöbb helyszínen (22 település, 23 program, 36 intézményben) és legnagyobb tanulói létszámmal. Ebbe az alprogramba összesen 3000 fő vehető fel, mely létszámot némi ingadozással közelítik az elmúlt öt év résztvevői adatai (2. táblázat). Az utolsó két évben fokozatos csökkenés látható, mely összefügghet egyrészt az elmúlt évek programfinanszírozási problémáival, illetve hogy egyes helyszíneken nem tudják a programba bevonható diákokat megtalálni a térség tanulói összetétele miatt.

	2012	2013	2014	2015	2016
	december 10-i állapot	októberi statisztika alapján			
Arany János Tehetséggondozó Program	2840	2872	2885	2828	2705
Arany János Kollégiumi Program	866	887	943	1005	979
Arany János Kollégiumi-Szakközépiskolai Program	571	609	577	515	448

2. táblázat – AJP Tanulói létszámok változása
(Forrás: EMMI adatközlés, EKE-OFI – Monitori jelentés 2017. június)

A 3. táblázatban a középfokon tanulók számosságát láthatjuk, kiemelve a hátrányos (HH) és halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulókat. Az AJP-ben résztvevő összes tanuló 11,8%-át teszi ki az országban középfokon tanuló összes HH, HHH diáknak. A 4. táblázatban az is látható, hogy az AJP-s diákok alig fele tartozik a HH vagy HHH tanulói körbe. Az AJKSZP éri el leginkább a sokszoros hátránnyal küzdőket. Az AJKP-ban is a tanulók 85%-a HH vagy HHH-s diák. A Tehetséggondozó Programban résztvevők alig negyede felel meg a jogszabályban (Gyvt.) rögzített hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetnek. Vagyis az AJP a középfokon tanuló HH és HHH diákok kb. 6%-át éri el – az AJTP-ben lényegesen alacsonyabb arányban, mint a két másik alprogramban. Az AJP létszámnövelemése tanulói oldalról kívánatos lenne, különösen a HH és HHH tanulói csoportokat inkább bevonó AJKP és AJKSZP esetén. A földrajzi kiterjesztéshez is iránymutatók a táblázatban foglalt adatok, pl. BAZ megye kiugró adata mutatja a lefedetlenséget.

Megye	Összes tanuló (fő)	HH + HHH tanuló (fő)	Összes tanuló/HH+HHH arány (%)	AJP összes tanuló (fő)	AJP / HH+HHH tanuló aránya (%)
Budapest	99014	2639	2,7	34	1,3
Baranya megye	15314	2049	13,4	272	13,3
Bács-Kiskun megye	22597	1282	5,7	143	11,2
Békés megye	15583	1290	8,3	160	12,4
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	31211	6224	19,9	275	4,4
Csongrád megye	19776	1008	5,1	259	25,7
Fejér megye	17575	557	3,2	143	25,7
Győr-Moson-Sopron megye	22192	295	1,3	68	23,1

Hajdú-Bihar megye	25657	3607	14,1	424	11,8
Heves megye	14544	1201	8,3	329	27,4
Komárom-Esztergom megye	12027	405	3,4	102	25,2
Nógrád megye	6310	1058	16,8	242	22,9
Pest megye	31745	1473	4,6	0	0,0
Somogy megye	12587	1455	11,6	138	9,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	25487	5861	23,0	637	10,9
Jász-Nagykun-Szolnok megye	16787	2414	14,4	284	11,8
Tolna megye	9843	965	9,8	229	23,7
Vas megye	10881	262	2,4	65	24,8
Veszprém megye	14352	376	2,6	192	51,1
Zala megye	11213	584	5,2	136	23,3
ország	434695	35005	8,1	4132	11,8

3. táblázat – Középfokon tanulók megoszlása
(Forrás: összes diák: KIR 2016. október, AJP: EKE-OFI –
Monitori jelentés 2017. június – adat: 2016 októberi statisztika)

Az 4. táblázatban összegzően láthatók az AJP-re vonatkozó legfontosabb információk, melyek a 2017 júniusában lezajlott szakmai monitoring látogatás jelentéseire⁵, azokban foglalt adatokra támaszkodnak. Ebben a fejezetben lévő megállapítások is a monitorozás során feltártakra építenek.

	Arany János Tehetséggondozó Program	Arany János Kollégiumi Program	Arany János Kollégiumi-Szakközépiskolai Program
Elindítás tanéve	2000/2001	2004/2005	2006/2007
Programszám	23	11	7
Intézmények száma	36	16	18
Tanulólétszám (2016. október 1.)	2705	979	448
Érintett tanulók	23%HH vagy HHH 77% egyéb szociálisan rászoruló	55%HHH, 30%HH, 11% egyéb szociálisan rászoruló	73%HHH, 27%HH
Bekerülés	Felvételi bemeneti mérésrel	Jelentkezés a programba	
Tanulói támogatás oktatásszervezése	5 év gimnázium és kollégium – közös tanulói csoportban	Előkészítő év és 5 év közös kollégiumi csoportban	Szakmaszerzésig közös kollégiumi csoportban
Intézményi támogatási forrás	Gimnázium ÉS kollégium	Előkészítő évet szervező intézmény ÉS kollégium	Szakközépiskolák ÉS kollégium
Kimeneti cél	Felsőoktatási felvétel (67% továbbtanul, 12% dolgozik)	Érettségi (57% továbbtanul, 41% dolgozik)	Szakmaszerzés (36% továbbtanul, 45% dolgozik)
Szakmai támogatás	EMMI, Szakmai Tanácsadó Testület és AJTP Egyesület	EMMI, Szakmai Tanácsadó Testület és Mentori hálózat	

4. táblázat – Az Arany János Programok főbb jellemzői
(forrás: EKE-OFI – Monitori jelentés 2017. június)

Mindhárom programba tanulói pályázattal lehet bekerülni, melyet az EMMI hirdet meg és a programot működtető iskola vagy kollégium bírál el. A pályázatokat a központi középfokú felvételi jelentkezést megelőzően (december, január) kell benyújtani a jogosultságot igazoló dokumentumokkal együtt. A Tehetségdonozó Program e mellett felvételt is lebonyolít, így a tanulói teljesítmény rangsora szerint veszi fel a diákokat. A tanulói kör bevonása érdekében minden intézmény intenzív beiskolázási programot működtet – általános iskolák, diákok és családjaik megkeresésével.

A programok oktatásszervezési keretei és szolgáltatási kínálatai is eltérnek. A közös pont, hogy mindhárom alprogramban kötelező a kollégiumi elhelyezés, illetve a fejlesztések, támogatások egy része is ott történik. A Tehetségdonozó Program öt évet jelent a diákoknak – közös gimnáziumi és kollégiumi csoportban. Az első év előkészítés a gimnáziumi évekre, majd az érettségi megszerzése és a felsőfokú továbbtanulás a cél. A Kollégiumi Programban résztvevők egy közös – előkészítő – évet töltenek együtt, majd választhatnak különböző érettségi adó intézmények közül – együttmaradva a kollégiumban. Vannak olyan helyszínek, ahol a képzési kínálat szűkösége miatt később is sokan egy osztályban jutnak el az érettségiig. A Kollégiumi-Szakközépiskolai Program diákjainak nincs előkészítő éve – azonnal nekiindulnak a szakmaszerzésnek a kollégium vonzáskörzetében lévő valamely választott intézményében. Támogatásuk, segítésük a szakmaszerzésig tart.

Mindhárom program működtetésének feltételei, oktatási szolgáltatásai jogszabályi keretbe foglaltak (ld.melléklet), mely a célokat, támogatásokat, tartalmi elemeket és elvárásokat egyaránt meghatározza. Szakmai támogatásként mindhárom program Tanácsadó Testületre, az AJTP saját egyesületére, illetve az AJKP és AJKSZP mentori segítségre is támaszkodhat. Szintén közös pontja a 3 programnak, hogy a diákok számára biztosítja az ECDL bizonyítvány, nyelvvizsga és jogosítvány megszerzésének lehetőségét. E mellett tanulmányi utakkal, hétvégi programokkal, fejlesztő foglalkozásokkal segítik a diákok kulturális tőkájének növelését. Mindhárom alprogramban egyéni fejlesztési terv készül a személyre szabott fejlesztés segítéséhez. Szintén mindhárom program folyamatosan és sokoldalúan méri a tanulói előrehaladást. Együttal építenek a diákok közösségi erejére, a kortárs-segítés mechanizmusára. Sokféle programon keresztül és célzottan fejlesztik „aranyos” identitásukat, társadalmi tőkájüket növelve.

A 70 intézményben, 36 városban működő 3 féle Arany János alprogram a közös elemek ellenére megannyi változatai a több mint egy évtizedes működtetésnek – igazodva a helyi sajátosságokhoz, igényekhez, lehetőségekhez. Az 1. ábrán összességében láthatók a hálózati, intézményi és tanulói szinten megvalósuló tevékenységek.

Hálózat

- **Tanulók közös programjai** (versenyek, táborok, kulturális- és sportrendezvények)
- **Pedagógusok szakmai együttműködései** (konferenciák, képzések, szakmai műhelyek)
- **Szakmai támogatás formái** (EMMI, SZTT, mentori és monitori támogatás, kutatások)

Intézmény

- **Ökoszociális környezet lehetőségei** (települési-partneri háló, iskolai-kollégiumi tér)
- **Pedagógus közösség együttműködései** (AJP-re felkészült helyi szakemberek)
- **Helyi AJP – jó gyakorlatai** (jogszabályra épülő helyi fejlesztések kerettantervi háttérrel)

Tanuló

- **Anyagi támogatások** (utazás, étkezés, lakhatás, tanszer és ruházat, ösztöndíj stb.)
- **Kulturális tőke** (tanulmányi utak, ECDL, nyelvvizsga, jogositvány, mérésen alapuló fejlesztések)
- **Társadalmi tőke** (sikeresen előrehaladó tanulók és támogató pedagógusok)

1. ábra – AJP-s tevékenységek és szolgáltatások

Tovább lépés

A tovább lépés szempontjából legjelentősebb az elmúlt időszakban készült nagy számú interjú és fókuszcsoportos beszélgetés feldolgozása és elemzése. Ezek az AJP-s kollégiumok vezetőivel készített interjúk, a diákkal készült fókuszcsoportos beszélgetések és a mintegy 50 életút interjú részletes elemzését fogják tartalmazni. A kutatás végére az eredményekből kötet fog megjelenni, amely úttörő lesz abból a szempontból, hogy ilyen részletes és mindenre kiterjedő kutatás még nem készült az AJP-ről, amely magában foglalja a korábbi kutatások eredményeit és a program majd két évtizedes tapasztalatait is.

A makrostatisztikai feldolgozás folytatásaként fontos szempont annak az elemzése, hogy a hátrányos helyzetű tanulók és a AJP-ben résztvevők megyei megoszlása között igen jelentős egyenlenségeket hol és melyik programtípussal lenne célszerű bővíteni. Például Veszprém megyében a HH és az AJP-s tanulók arány több mint 50%, addig BAZ megyében csupán 4,4%. Az AJKSZP program csupán a Dunától keletre működik igen kevés létszámmal. A területi elemzés során továbbiakban nem csak megyei, hanem településtípusok szerinti feldolgozás is fog készülni, amely meg fogja mutatni, hogy a különböző programtípusokba honnan jönnek a tanulók, a kistépülési hátrányokat mennyiben veszi figyelembe a program, ami prioritás volt az AJP indulásakor.

A kutatók azt feltételezik, hogy az Arany János Programok olyan inkluzív környezetet teremtenek, amelyek a programban részt vevő hátrányos helyzetű, valamint roma/cigány diákok korai iskolaelhagyását megakadályozva segítik rezilienciájuk kialakulását és ezzel összefüggésben sikeres társadalmi mobilitásukat. Az is feltételezhető, hogy az AJP-t megvalósító intézmények között a reziliencia külső támogatásának tekintetében vannak különbségek és ezek a különbségek az adott intézményi környezet inklúziójának mértékével állnak összefüggésben.

Jegyzetek

- 1 A 134/2016. (VI. 10.) Korm. rendelet a tankerületi központokat jelölte ki az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként részt vevő szervekként.
- 2 EMMI 2017. szeptemberi adatszolgáltatás szerint
- 3 Forrás: KIR 2016 októberi statisztika
- 4 Forrás: EKE-OFI – Monitori jelentés 2017. június – adat: 2016-os októberi statisztika
- 5 A monitorozást az EMMI megbízásából az EKE-OFI munkatársai végezték 2017. május-júniusban.

Hivatkozások

- CSENGÖDI Sándor (2015) A hátrányos helyzetű tanulók továbbtanulását segítő Arany János Tehetséggondozó Program költség-haszon elemzése. In: Kállai G. (ed.) Tehetséggondozó programok. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. pp. 49-84.
- FEHÉRVÁRI Anikó – LISKÓ Ilona (2006a) Az Arany János Program hatásvizsgálata. *Kutatás Közben* 275. Budapest, Felsőoktatáskutató Intézet.
- FEHÉRVÁRI Anikó – LISKÓ Ilona (2006b) Az Arany János Program tanulói. *Iskolakultúra* 7-8, pp. 63-76.
- FEHÉRVÁRI Anikó (2008) Az Arany János Programban részt vevő diákok. *Educatio* 4, pp. 512-525.
- FEHÉRVÁRI Anikó (2013) Az Arany János Program. In: Hermándy-Berencz J. – Szegedi E., Sziklainé Lengyel Zs. (eds) PSIVET Esélyteremtés szakképzéssel. Budapest, Tempus Közalapítvány. pp. 35-37.
- FEHÉRVÁRI Anikó (2015) Az Arany János Program tanulóinak eredményessége. In: Kállai G. (ed.) Tehetséggondozó programok. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. pp. 20-48.
- FEHÉRVÁRI Anikó (2015) A hátrányos helyzetű tanulók oktatásának változása. In: Fehérvári A., TOMASZ G. (eds): Kudarckok és megoldások – Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. pp. 31-52.
- HÍVES Tamás (2015) A hátrányos helyzet területi aspektusai. In: FEHÉRVÁRI A., TOMASZ G. (eds) Kudarckok és megoldások – Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. pp. 17-34.
- IMRE Anna (2014a) A korai iskolaelhagyással összefüggő nemzetközi elemzések és ajánlások. In: Juhász J., Mihályi K. (eds) Végzettséget mindenkinek! Kutatási eredmények, esetleírások, helyi kezdeményezések a korai iskolaelhagyás témájában. Budapest, Tempus Közalapítvány. pp. 97-114.
- IMRE Anna (2014b) A korai iskolaelhagyással összefüggő nemzetközi tapasztalatok: tagállami szintű oktatáspolitikai megközelítések és beavatkozások. In: Juhász J., Mihályi K. (eds): Végzettséget mindenkinek! Kutatási eredmények, esetleírások, helyi kezdeményezések a korai iskolaelhagyás témájában. Budapest, Tempus Közalapítvány. pp. 115-128.
- IMRE Anna (2014c) Iskolai lemorzsolódást csökkentő oktatáspolitikák. *Iskolakultúra* 24, 5. pp. 65-77.
- IMRE Anna (2016) A korai iskolaelhagyás kérdésköre az Európai Unió szakpolitikájában. In.: SZÉLL K. (eds.) *Az Európai Unió az oktatásról – stratégiai irányok és értelmezések*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. pp. 25-32.
- IMRE Anna (eds. 2015): Átfogó iskolai megközelítés a korai iskolaelhagyás megelőzésére. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

- MÁRTONFI Gy. (2013) *Korai iskolaelhagyás a magyarországi szakképzésben*. Budapest, ReferNet CEDEFOP.
- PÁSKUNÉ KISS Judit (ed 2006) *Varázsszem – 21 játéksomag önismereti foglalkozásokhoz*. Miskolc, AJTP Intézményeinek Egyesülete.
- RAYMAN Julianna- VARGA Aranka (2015) Reziliencia vagy inklúzió. *Romológia* 3/10. pp. 12-24.
- SEBESTYÉN Zsolt (2016) Az interszekcionalitás elméleti megközelítései. *Metszetek* 5/2. pp. 108-126.
- Új Pedagógiai Szemle (2010) 8–9. sz. *Arany János Tehetséggondozó, Kollégiumi és Kollégiumi-Szakiskolai Programok*
- VARGA Aranka (2015) *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*. Pécs, PTE – WHSz.